

ՄԱՆԿԱՎԱՐԺՈՒԹՅՈՒՆ, ՀՈԳԵԲԱՆՈՒԹՅՈՒՆ

DOI: 10.61484/29538181-sj.10.24-07

ԿՐՏՍԵՐ ԴՊՐՈՑԱԿԱՆՆԵՐԻ ՍՏԵՂԾԱԳՈՐԾԱԿԱՆ ԿԱՐՈՂՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ ԶԱՐԳԱՑՄԱՆ ՎՐԱ ԱԶԴՈՂ ԳՈՐԾՈՆՆԵՐԸ

Ամալիա Սահակյան

ԵՀՀ «Ռոսլին» ակադեմիա

Մուտքագրված է՝ 10․05, գրախոսված է՝ 16․06, ընդունված է՝ 26․06

Ամփոփագիր՝ Աշխատանքում բացահայտված են մարդկային ստեղծագործական ներուժի կառուցվածքային բաղադրիչները՝ ստեղծագործական մտածողություն, երևակայություն, հնարամտություն, ըմբռնման չափ, իրերի ու երեւոյթների խորքը թափանցելու, ներքին կապերը բացահայտելու ցանկություն, գեղեցկության զգացում: և այլն: Անհատական բաղադրիչների առկայությունը դիտարկվում են որպես անձի ստեղծագործական կարողությունների ձեւավորման ու զարգացման չափանիշներ:

Կրթսեր դպրոցականների ստեղծագործական կարողությունները հիմնականում զարգանում են ուսումնական գործընթացում՝ ուսուցչի առաջադրար, առաջնորդող դերով, ուսուցման ինտերակտիվ մեթոդների և ժամանակակից տեխնոլոգիաների կիրառմամբ և դրա համար անհրաժեշտ մանկավարժական պայմանների ապահովմամբ, ինչի մասին կխոսենք: հաջորդ ենթաբաժնում

Հիմնաբառեր՝ ստեղծագործական կարողություններ, զարգացում, կրթսեր դպրոցական, խաղ, ստեղծագործական գործունեությունը:

Որպեսզի որոշակեք կրտսեր դպրոցականների ստեղծագործական կարողությունների զարգացման վրա ազդող գործոնները, նախ պետք է բացահայտենք անձի ստեղծագործական գործունեության բնութագրիչները: Ամերիկացի խոշորագույն մանկավարժ Լի Շուլմանը կարևորում էր մանկավարժի բացառիկ դերը աճող սերնդին հասարակության հոգևոր, բարոյական արժեքների, մարդկության մշակութային, ինտելեկտուալ, գեղագիտական ձեռքբերումների փոխանցման գործում [4, էջ368]: Ասվածը ենթադրում է, որ սովորողների ստեղծագործական կարողությունների զարգացման վրա ազդող հիմնական գործոններից մեկը ուսուցչի ստեղծագործականությունն է և սովորողների հետ համաստեղծագործական գործունեության կոմպե տենտ իրականացումը:

Մյուս կարևոր գործոնը զգացմունքների, հոգևոր, բարոյական արժեքների համախումբի ձևավորվածությունն է: Լ․Վ․ Տրուբայչուկը նշում է, որ մարդու մեջ

այդ հատկանիշների միասնությունը նրա համար ստեղծագործ անձ լինելու և արարելու նախադրյալներ է ստեղծում: Առհասարակ ընդունված է համարել, որ ստեղծագործական գործունեության չափանիշը բարու առկայությունն է: Եթե ստեղծագործական գործունեության մեջ չկա բարին, ապա այդ գործունեության արդյունքը ուղղված է ոչնչացման (ատոմային ռումբ, թունավոր նյութեր և այլն), այլ ոչ թե խաղաղությանն ու արարմանը [8, էջ34]:

Բ. Ստրուգացկին այն գիտական մոտեցումն ունի, որ եթե լայն առումով դիտարկենք ստեղծագործական գործունեությունը՝ որպես առհասարակ նորի, անսպասելիի, անսովորի ու անկրկնելիի ստեղծում, ապա կարելի է ենթադրել, որ ն հոյակերտ տաճարների, ն եգիպտական բուրգերի, ն արվեստի հրաշալի ստեղծագործությունների, ն ատոմային ռումբի ստեղծողներն օժտված են ստեղծագործական վառ երևակայությամբ, քանի որ Չարի արարումն անգամ պահանջում է այնքան ստեղծագործական լարվածություն ու ներշնչանք, որքան խելամիտ, բարի, հավերժական արարչագործությունը [7, էջ 71]:

Ժամանակակից փիլիսոփաները ստեղծագործությունը համարում են ոչ թե գործունեության արդյունք, այլ ստեղծագործական կարողության արգասիք:

Մեր հետազոտության հիմնախնդրի տեսանկյունից մենք համամիտ ենք Ա.Ն. Լեոնտևի, Ի.Ս. Կոնի, Վ.Ս. Մերլինի ինքնագիտակցության և ստեղծագործական մտածողության զարգացման վերաբերյալ հետազոտություններում արտացոլված այն գաղափարի հետ, որ կրտսեր դպրոցական տարիքում արդեն առկա են հոգևոր արժեքների վրա հիմնված ստեղծագործական կարողությունների զարգացման նախադրյալներ [5]:

Վերոբերյալը մեզ հիմք է տալիս պնդելու, որ կրտսեր դպրոցականների ստեղծագործական կարողությունների զարգացման վրա ազդող գործոններից են նաև համամարդկային հոգևոր-բարոյական արժեքները:

Ըստ Վ.Վ. Դավիդովի՝ կրտսեր դպրոցական տարիքում արդեն ձևավորվում է անձի՝ ստեղծագործական գործունեության նկատմամբ հուզական վերաբերմունքի և ստեղծագործության հուզական ընկալման հիմքը: Նա նշում է, որ երեխան պետք է հաճույք և բավականություն ստանա ստեղծագործական գործունեությունից. «Եթե կրտսեր դպրոցական տարիքում այդ ձգտումը դեռևս ձևավորված չէ, ապա հետագայում ոչ ջանասիրությունը, ոչ բարեխղճությունը չեն կարող արդյունավետ և ստեղծագործ ուսուցման հոգեբանական աղբյուր դառնալ [4]: Մեր կարծիքով Վ.Վ. Դավիդովի նշած ստեղծագործական գործունեության նկատմամբ հուզական վերաբերմունքի և ստեղծագործության հուզական ընկալման հիմքը սովորողի կողմից իր ստեղծագործական ներուժի դուրս մղումն է, դրսևորումը, որով և պայմանավորվում է նրա ստեղծագործական կարողությունների զարգացումը:

Այս տեսանկյունից էլ, մենք այն համոզմանն ենք, որ կրտսեր դպրոցականների ստեղծագործական կարողությունների զարգացումը սերտորեն կապված է նրանց հոգևոր ներաշխարհի ձևավորման հետ, որի առկայությունը

հետագայում ապահովում է ստեղծագործական գործունեության առաջընթացը:

Ստեղծագործական կարողությունների զարգացման վրա ազդող գործոններից են կրտսեր դպրոցականների կազմաբնախոսական, հոգեբանական, սոցիալ-անձնային, խոսքային և ստեղծագործական գործունեության առանձնահատկությունները, որոնց հաշվառումը դիտարկվող գործընթացում էական դեր է կատարում:

Այս տարիքում ձևավորվում են վարքի և գործունեության նոր մեխանիզմներ՝ նորագոյացություններ, ծագում են գործունեության դրդապատճառային նոր տեսակներ՝ պայմանավորված կրտսեր դպրոցականի պատկերավորառարկայական մտածողությամբ. նրանք հեշտությամբ ընկալում և յուրացնում են այն, ինչ կապված է իրենց կենսափորձի հետ, և աշխարհն ընկալում են գույներով, ձևերով ու ձայներով: Այս շրջանում նրանք իրականացնում են գործունեության երեք տեսակ՝ խաղ, ուսում, աշխատանք:

Խաղը երեխային հնարավորություն է ընձեռում ստեղծագործելու, երևակայելու, սովորելու, ուշադրությունը կառավարելու, համագործակցելու և, իհարկե, զարգանալու:

Տարրական դպրոցում շատ ուսումնադաստիարակչական խնդիրներ լուծվում են խաղի միջոցով:

Բազմաթիվ հետազոտություններով ապացուցված է, որ խաղը, հեքիաթը, ստեղծագործական առաջադրանքը զարգացնում են կրտսեր դպրոցականների երևակայությունը. նա ստեղծում է իր երևակայական աշխարհը, հրճվում իր ստեղծած երևակայական պատկերներով ու ապրում հերոսների զգացումներով: Գիտելիքների ձեռքբերման գործընթացը երեխայի համար վերածվում է ստեղծագործական ակտիվ գործունեության. նրա ամենօրյա ուսումնական գործունեությունը՝ գրել, նկարել, ներկել, մտածել, համեմատել, հակադրել, հիշել, արտահայտել, երգել, խոսել, պատմել և այլն, նոր գիտելիքների յուրացման և իմաստավորման գործընթաց է, որտեղ գործի են դրվում բոլոր զգայարանները:

Կրտսեր դպրոցական տարիքը անձի հոգևոր-ստեղծագործական կայացման փուլն է. ձևավորվում են բարոյականային որակները, մտածողության ձևերը, հետաքրքրությունները, զգացմունքները, արժեքային կողմնորոշումները, դիրքորոշումները, որնք դրսևորվում է նրանց արարքներում, նյութական և հոգևոր մշակութային արժեքների ընկալման մեջ, բնության և մարդկանց հետ հարաբերություններում: Կրտսեր դպրոցականը գիտակցում է իր սոցիալական «Ես»-ը. նա ձգտում է իր տեղն ու դերն ունենալ շրջապատում, զգայուն է միջավայրի վերաբերմունքի նկատմամբ, աչքի է ընկնում ներշնչվածությամբ, դյուրությամբ արձագանքում է արտաքին աշխարհի ներգործությանը:

Իհարկե, այսօր տեղեկատվական տեխնոլոգիաների բուռն զարգացումը որոշակի նպաստել է կրտսեր դպրոցականի մտածողության նոր ձևերի զարգացմանը՝ էականորեն ազդելով են նրանց ինքնավերահսկման, ինքնա-

գնահատման, ռեֆլեքսիվ գործընթացների վրա: Երեխաները գիտակցում են իրենց ծավալած ուսումնախմայական և ստեղծագործական գործունեության արժեքն ու նշանակությունը: Ի դեպ, ուսումնական գործունեությանը զուգահեռ շարունակվում են դերային խաղերը, որոնց ընթացքում ձևավորվում են գնահատողական վերաբերմունքը, ստեղծագործական գործունեություն կատարելու պահանջմունքներն ու դրդապատճառները, զարգանում են ստեղծագործական, հաղորդակցական և համագործակցային կարողությունները: Խաղը բացահայտում է երեխայի անհատական ընդունակությունները, կարողությունները, նպաստում է երեխայի անձի զարգացմանը:

Ինչպես գիտենք, կրտսեր դպրոցական տարիքը ունի բացառիկ նշանակություն երեխաների ֆիզիկական, հոգեկան զարգացման համար և այդ տարիքում խաղի կարևոր նշանակությունն այն է, որ երեխան հայտնվում է ուրիշ մարդու դերում՝ կարծեք թե նայելով աշխարհին մեծահասակի տեսանկյունից, որի դերը նա կատարում է: Այստեղ երեխան հուզական ճանապարհով կանխագգում է ապագա, լուրջ, հասարակական արժեք և գնահատում ունեցող գործունեության ուրախությունը: Ստեղծագործական գործունեությունը աստիճանաբար դառնում է կրտսեր դպրոցականի ուսումնախմայական գործունեության առաջատար ուղղվածությունը:

Ուսումնասիրությունները ցույց են տալիս, որ ստեղծագործական ընդունակությունների և կարողությունների զարգացումն անմիջականորեն առնչվում է կրտսեր դպրոցականների արժեքային կողմնորոշումների, հոգևոր-բարոյական որակների ձևավորման հետ և փոխապայմանավորում են միմյանց:

Լ.Վ. Տրուբայչուկն արտահայտում է այն ուշագրավ տեսակետը, որ ստեղծագործ անձի գլխավոր հատկանիշը նրա ստեղծագործական ակտիվությունն է, որն արտահայտվում է համարձակությամբ, նպատակասլացությամբ, ստեղծագործական խիզախությամբ, նոր խնդիրների առաջադրմամբ և կենսական ու իմացական խնդիրների ոչ ստանդարտ, ինքնատիպ լուծումներ գտնելու ձգտմամբ, սկսած գործը տրամաբանական ավարտին հասցնելու պատրաստակամությամբ, ստեղծագործական ինքնազարգացմամբ ու ինքնիրացմամբ (8, էջ 36):

Հաշվի առնելով մանկավարժական գրականության մեջ առկա այն մոտեցումները, որ անձի մեջ հոգևորը, ստեղծագործական և ներքին կարողությունները սերտորեն միավորված են՝ գալիս ենք այն գիտական տեսակետին, որ անձի մեջ հոգևորը և ստեղծագործական կարողությունները փոխադարձ կապի ու միասնության մեջ են: Այն լավագույնս բնութագրում է «ստեղծագործական կարողություններ», «անձի հոգևոր-ստեղծագործական կայացում», «հոգևոր-ստեղծագործական գործունեություն» հասկացությունները: Հոգևորը անձի ստեղծագործական էության անբաժանելի մասն է: Հետազոտող Ա.Ի. Զելիչենկոն հոգևորի և ստեղծագործական դրսևորումների միասնությունը դիտարկում է որպես «ես»-ի անդուլ որոնում, բարձր ապրում-

ների, վարքի դրսևորումների, իմաստնության, ստեղծագործական ինքնարտահայտման ձև [6]:

Անձի մեջ հոգևորի և ստեղծագործական դրսևորումների միասնությունը գիտակցել և իմաստավորել են հայ մանկավարժական և փիլիսոփայական մտքի ներկայացուցիչները, քերթողական արվեստի կարկառուն դեմքերը:

Միջնադարի խոշորագույն գործիչ Գրիգոր Նարեկացին մարդու մեջ ստեղծագործական բունկումների և պոռթկումների աղբյուր է դիտում նրա հոգևոր ազատությունը, աստվածային ներշնչանքը: Նա համոզված է, որ մարդը՝ «անզուգական հրաշակերտությունը», կարող է հասնել ներքին ազատության, բարոյական ինքնամաքման, ինքնազարգացման, իր մեջ և իր շուրջ ներդաշնակության հաստատման, արարչագործության, եթե ունենա հոգևոր էություն, ճանաչի իր ներքին ուժերն ու հնարավորությունները, իշխի իր զգացմունքների վրա [1, էջ157]:

13-րդ դարի բանաստեղծ Ֆրիկը ստեղծագործական կարողությունների դրսևորումը բխեցնում է հոգևոր զարթոնքից. ստեղծագործության պտուղը մտքի և հոգու ծաղկման արգասիք է: «Երբ կու ծաղկին միտքս ու հոգիս, լեզուս իմ հանց պտուղ կու տա», - գրում է նա:

Հայ մանկավարժագիտության մեջ մանկավարժական հոգեբանության հիմնադիր Առաքել Բահաթրյանը գրում է, որ մանկան հոգևոր էությունը ձևավորվում է խաղի մեջ, որը յուրօրինակ աշխարհ է: Այդ աշխարհում նա «դիտում ու քննում է բնության երևույթները՝ աստիճանաբար գնալով դեպի բարձր գաղափարական աշխարհը»: Նա այն կարծիքին է, որ խաղը մանկան ձգտման ազատ արտահայտությունն է, և որպեսզի երեխան կազմակերպվի, զարգանա, զբաղվի ստեղծագործական գործունեությամբ, պետք է այդ ձգտումները կանոնավոր զարգացնել և ուղղորդել. «Վասնզի միայն այդպես են կարող նորա ձգտումները զարգանալ, ծաղկել և առողջ պտուղ բերել» [1, էջ417-418]:

Նա այն գիտական համոզմանն է, որ անձի ստեղծագործական կարողությունները ձևավորվում են դեռևս մանկական տարիքում. դրա նախնական դրսևորումներն են, գործողության ձգտումը, հողով խաղալը, երկիր փորփրելը, ... յուր ցանած սերմի ծլելը, երբ նա դիտում է թռչունների ձագերին յուրյանց բունում ծլվալիս, ... մի խոսքով, երբ նա ինքն յուրյան գտնում է շրջապատված բնության հրաշալիքներով: Ով որ դիտել է այդ բոլորը, նա կհամոզվի, որ բնության հետ ունեցած անմիջական հաղորդակցությունը մանկանը առավել և առավել է տալիս, առավել է ուսուցանում, քան գրքերն ու դպրոցը [1, էջ 416]: Այսինքն՝ մանկան բնատուր զգայարանները ձևավորվում են բնության հետ շփմամբ, որն էլ զրգոում է նրա երևակայությունը, հետաքրքրությունը՝ նրան մղելով իր սիրած գործով զբաղվելուն: «Եվ դա միայն այն ժամանակն է տեղի ունենում, երբ նա գործում է այն, ինչ որ նորան ուրախություն է պատճառում, երբ նա տեսնում է, որ ճշմարիտ ինքը մի բան է շինում: Այդ ստեղծագործ գործողությունը արթնացնում է ու զարգացնում մարդկային ստեղծող հոգվի

առաջին սերմերը, հնարագյուտ զորությունը և փոխանակ լոկ նմանության՝ շուտով կարելի են գործում մանկան ինքնյան հնարել և շինել զանազան բաներ» [1, էջ 416]:

Ականավոր արևմտահայ մանկավարժ Հ. Հինդլյանը անձի հոգևոր-բարոյական նկարագրի մեջ կարևոր դեր է հատկացնում գեղագիտական դաստիարակությանը՝ նշելով, որ գեղագիտությունը, բարոյականությունը և ստեղծագործական գործունեությունը սերտ միասնության և փոխադարձ կապի մեջ են, նա գրում է. «Գեղեցիկը փնտրել, այսինքն ջանալ աշխատությունը խնամքով կատարել, կբարձրացնե անհատին նկարագիրը և անձնականությունը... գեղագրությունը, գծագրությունը, բանաստեղծությունը, ձեռական աշխատությունները և երաժշտությունը՝ արվեստներուն ամենեն խորթափանցը, որուն գերակշիռ դեր մը կվերագրեին նախնիք՝ առաքինության վարժեցնելու մասին, ասոնք ամենքը մասնավոր կերպով կձառայեն գեղեցկին ճաշակը զարգացնելու, միջոցներ, որոնք այնքան ավելի արդյունաշատ կբեղմնավորին, որքան միացած ըլլան բնության գեղեցկության զննությանց հետ, քանի որ, ըստ Քանդի, երկու բան կա, որոնց վեհությունը հիացմամբ և պատկառանքով կտոգորե զմեզ. աստղագարդ երկինքը՝ մեր գլխուն վերև, և պարտականության օրենքը՝ մեր սրտին խորը» [2]:

Այսպիսով՝ ստեղծագործական կարողությունները անձի հոգևոր էության, ներքին հնարավորությունների, արժեքային կողմնորոշումների, նպատակների հասնելու միջոցների ամբողջության կարևոր բաղադրատարրն են, որոնք պայմանավորում են անձի ստեղծագործական դրսևորումները և ուղղորդում են նրա կայացումը, համակողմանի ու ներդաշնակ զարգացումը:

Անձի ստեղծագործական կարողությունները բնութագրվում են մի շարք հատկանիշներով, որոնց մեջ կարևորվում են ստեղծագործական ինքնիրացման պահանջմունքն ու հնարավորությունները: Այդ հատկանիշներն են՝

- ստեղծագործականությունը,
- ստեղծագործական ներուժը,
- ստեղծագործական երևակայություն և հնարամտությունը,
- ինքնատիպությունը,
- ինքնագնահատման և գնահատման կարողությունը,
- ռեֆլեքսիան:

Անք առանձնացրել ենք նաև ստեղծագործող անձի հետևյալ հատկանիշները՝

- հուզական-դրդապատճառային ակտիվություն,
- մտածողության ճկունություն,
- տարածական և գեղարվեստական մտածողություն,
- հակում ստեղծագործ գործունեության նկատմամբ,
- իրերի և երևույթների խորքը թափանցելու հատկություն,
- ստեղծագործական երևակայություն և հնարամտություն,

- ինքնատիպություն,
- ինքնագնահատման և գնահատման կարողություն:

Մեր ուսումնասիրությունների արդյունքում առանձնացրել ենք անձի ստեղծագործական ներուժի կառուցվածքային բաղադրիչները՝ ստեղծագործական մտածողությունը, երևակայությունը, հնարամտությունը, ներըմբռնման ուժը, իրերի և երևույթների խորքը թափանցելու, ներքին կապերը բացահայտելու ձգտումը, գեղեցիկի զգացողությունը և այլն: Առանձնացված բաղադրիչները առկայությունը մենք դիտարկում ենք որպես անձի ստեղծագործական կարողությունների ձևավորվածության և զարգացման չափանիշներ:

Կրտսեր դպրոցականների ստեղծագործական կարողությունները հիմնականում զարգանում են ուսումնական գործընթացում, ուսուցչի առաջնորդող, ուղղորդող դերի, ուսուցման փոխներգործուն մեթոդների և ժամանակակից տեխնոլոգիաների կիրառման և դրա համար անհրաժեշտ մանկավարժական պայմանների ապահովման պարագայում:

Գրականություն

1. Ասատրյան Լ.Թ. և ուրիշներ, Մանկավարժության պատմություն, Երևան, Արտագերս հրատ., 2020, 592 էջ:
2. Հինդյան Հ., Անկեղծ էջեր, Կ, Պոլիս, Տպագրություն Յ.Մատթեոսյան, 1913, Ա. հատոր, 378 էջ:
3. Վարդումյան Ս.Ս. և ուրիշներ, Ժամանակակից մանկավարժական մոտեցումներ, մասնագիտական կրթություն և մասնագիտական զարգացում, Երևան, «Այոերս», 2003, 264 էջ:
4. Давыдов В.В. Теория развивающего обучения.-М.: Интор, 1996.-544 с.
5. Деятельный ум (Деятельность, Знак, Личность) / А.А. Леонтьев.-М.: Смысл, 2001.-380 с.
6. Зеличенко А.И. Психология духовности. М.: Изд. Трансперсонального института, 196.-400 с.
7. Стругацкие А. и Б. Полдень, XXII век, изд. Детгиз.- 1962.
8. Трубайчук Л.В. Становление и развитие личности младшего школьника в образовательном процессе. Монография.-Челябинск: Изд-во ЧГПУ, 2000. – 242 с.

ФАКТОРЫ, ВЛИЯЮЩИЕ НА РАЗВИТИЕ ТВОРЧЕСКИХ НАВЫКОВ МЛАДШИХ ШКОЛЬНИКОВ

А. СААКЯН

«Рослин» академия

К числу факторов, влияющих на развитие творческих способностей, относятся особенности психологической, социально-личностной, речевой и творческой деятельности младших школьников, учет которых играет значительную роль в наблюдаемом процессе.

В результате наших исследований мы выявили структурные составляющие творческого потенциала человека: творческое мышление, воображение, изобретательность, сила понимания, стремление проникнуть в глубину вещей и явлений, открыть внутренние связи, чувство прекрасного, и т. д. Наличие отдельных компонентов мы рассматриваем как критерии формирования и развития творческих способностей человека.

Творческие способности младших школьников преимущественно развиваются в образовательном процессе при ведущей, направляющей роли учителя, использовании интерактивных методов обучения и современных технологий и обеспечении для этого необходимых педагогических условий, о чем мы и поговорим в следующем подразделе.

Ключевые слова: творчество, развитие, младшая школа, игра, творческая деятельность.

FACTORS AFFECTING THE DEVELOPMENT OF CREATIVE SKILLS OF ELEMENTARY SCHOOLCHILDREN

Amalia Sahakyan

«Roslin» Academy

Factors influencing the development of creative abilities include the characteristics of psychological, social-personal, speech, and creative activity of primary schoolchildren, the consideration of which plays a significant role in the observed process. As a result of our studies, we identified the structural components of a person's creative potential: creative thinking, imagination, ingenuity, the power of understanding, the desire to penetrate the depths of things and phenomena, to discover inner connections, the feeling of beauty, etc.

We consider the presence of separate components as criteria for the formation

ԵՀՀ ԳԻՏԱԿԱՆ ՀԱՆԴԵՍ, հատոր 10, 2024

and development of a person's creative abilities. The creative abilities of younger schoolchildren are mainly developed in the educational process, in the case of the teacher's leading, guiding role, the use of interactive teaching methods and modern technologies, and the provision of the necessary pedagogical conditions for this, which we will discuss in the next sub-chapter.

Keywords: creativity, development, junior school, game, creative activity.